

Tadeusz Ochenduszeko

Bolesław Chrobry na tle pierwszych królów państw Europy środkowej i północnej

Droga do koronacji Bolesława Chrobrego

Bolesław Chrobry, jedyny syn Mieszka I i czeskiej księżniczki Dobrawy, urodził się w 967 r. Było to kilka miesięcy po uroczystym rozpoczęciu chrystianizacji Polski przez Mieszka I i jego najwyższych dostojników. Przyjęcie chrztu przez Polskę pozbawiło jej zachodniego sąsiada – Niemcy – pretekstu do najazdów na nasz kraj pod pozorem szerzenia wiary. Było więc strategicznym krokiem na drodze do budowy silnej i niezależnej Polski.

Bolesław w wieku sześciu lat w 973 r. został wysłany przez ojca do Niemiec jako zakładnik. Jego pobyt miał gwarantować wykonanie przez władcę Polski postanowień Zjazdu w Kwedlinburgu. Przebywając u zachodnich sąsiadów, poznał funkcjonowanie najsilniejszego wtedy państwa Europy oraz mentalność jego mieszkańców.

Po śmierci Mieszka I w 992 r. objął władzę jako książę. Miał wtedy 25 lat i od razu musiał wykazać się zdecydowaniem w załatwianiu bieżących problemów. Pretensje do spadku po Mieszku zgłosili bowiem jego przyrodni bracia, synowie Mieszka i niemieckiej księżniczki Ody: Mieszko, Świętopełk i Lambert. Bolesław postąpił radykalnie i wdowę oraz jej potomków wypędził z kraju. Ten zdecydowany krok polityczny na szczęście nie doprowadził do konfliktu zbrojnego z Niemcami, umocnił jednak pozycję młodego władcy.

W 997 r., dążąc do ekspansji politycznej i kulturalnej na tereny zamieszkałe przez Prusów, zorganizował misję chrystianizacyjną na ich ziemie. Na jej czele stanął wygnany z Czech biskup Wojciech, który był przyjacielem cesarza niemieckiego Ottona III i osobą szanowaną w Europie. Wyprawa nie powiodła się, gdyż Wojciech nie uszanował miejscowych zwyczajów i został przez Prusów zamordowany. Bolesław Chrobry potrafił wykorzystać sytuację, wykupił doczesne szczątki biskupa za taką cenę, ile one ważyły i umieścił je w Gnieźnie.

Polecił rozgłaszać o zasługach męczennika i spowodował, że do jego grobu zaczęły ciągnąć pielgrzymki. Władca Polski doprowadził do szybkiej kanonizacji Wojciecha i rozpoczął starania o utworzenie arcybiskupstwa w Gnieźnie w miejscu jego pochówku. Uzyskał poparcie papieża Sylwestra II i cesarza Ottona III i za ich zgodą w 1000 roku zorganizował arcybiskupstwo w Gnieźnie oraz trzy podległe mu biskupstwa w Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu. Dzięki temu kościół w Polsce zachował niezależność od kościoła niemieckiego. Był to kolejny ważny krok na drodze do budowy silnego, niezależnego państwa.

W 1000 roku z uroczystą pielgrzymką do grobu męczennika udał się cesarz Otto III. Wydarzenie to nazywane jest zjazdem gnieźnieńskim. Uczestniczyli w nim władcy Polski i Niemiec wraz z najwyższymi dostojnikami obu państw. Była to pierwsza tak wysokiej rangi uroczystość polityczna w młodym państwie polskim. Celem Ottona było pozyskanie Bolesława do koncepcji zjednoczenia Europy zachodniej, która składać się miała z czterech równoprawnych królestw: Germanii, czyli Niemiec, Italii, czyli Włoch, Galii, czyli Francji oraz Sklawinii, czyli zachodniej Słowiańszczyzny, której władcą miał być Chrobry. Zwierzchnikiem tak zorganizowanej federacji miał zostać cesarz. Podczas zjazdu Otto III włożył na głowę Chrobrego swój diadem, co było wyrazem zgody na przyszłą koronację Bolesława.

Wkrótce po zjeździe władca Polski, wykorzystując dobre stosunki z cesarzem i papieżem, rozpoczął starania o koronację. Insignia koronacyjne były już podobno przygotowane w Rzymie. W państwie kościelnym wybuchły jednak zamieszki. Pomógł je stłumić władca węgierski Stefan, a w zamian za to otrzymał koronę, która była przeznaczona dla Chrobrego.

Księżę Polski ponowił starania. Niestety, przedwcześnie zmarł cesarz niemiecki Otto III, a jego następca Henryk II był nieprzychylny Polsce. Bolesław realizował ustalenia, które uzgodnił z Ottonem III w Gnieźnie i podporządkował sobie duże obszary zachodniej Słowiańszczyzny: Milsko, Łużyce, Miśnię, Morawy i Czechy. Henryk II zażądał, aby złożył mu hołd lenny z Czech. Chrobry odmówił, co stało się powodem kilkunastoletniej wojny. Na początku konfliktu Bolesław utracił Czechy. Wojna toczyła się z przerwami w latach 1003–1005, 1007–1013 i 1015–1018. Długotrwały wysiłek militarny był dowodem siły rządzonej przez Chrobrego Polski, która była zdolna do stawienia czoła najsilniejszemu państwu w Europie. Wojnę zakończył kompromisowy pokój w Budziszynie w 1018 r., na mocy którego pod wpływami Chrobrego pozostały Łużyce i Milsko, a władcy obu państw zobowiązali się do udzielania sobie pomocy zbrojnej.

W 1018 r. Chrobry wykorzystał konflikt pomiędzy przedstawicielami dynastii Rurykowiczów na Rusi. Poparł swojego zięcia Świętopelka i zorganizował zbrojną wyprawę na Kijów. Złupił bogate miasto, pomógł krewnemu odzyskać władzę, a w drodze powrotnej przyłączył do Polski sporne pogranicze – Grody Czerwieńskie.

W 1024 r. zmarł nieprzychylny Polsce cesarz Henryk II. Książę Bolesław wykorzystał to, że jego następca Konrad II zajęty był umacnianiem swojej pozycji w Niemczech i we Włoszech, i za zgodą papieża Jana XIX koronował się na króla Polski. Uroczystość koronacyjna odbyła się w niedzielę wielkanocną 18 kwietnia 1025 r. i była zwieńczeniem jego starań zmierzających do zbudowania silnego, stabilnego państwa polskiego, którego ranga była porównywalna do innych królestw środkowej i północnej Europy. Wkrótce po koronacji 17 czerwca 1025 r. pierwszy polski król Bolesław Chrobry zmarł. Jego następcy, chcąc zapewnić państwu silną pozycję w Europie, utrzymać jego jedność lub osłabić tendencje decentralistyczne, podejmowali różne działania, a jednym z nich było dążenie do zdobycia korony królewskiej.

Rola koronacji królewskich i cesarskich w Niemczech

W początkowym okresie dziejów Polski spośród państw Europy środkowej i północnej największy wpływ na jej politykę zagraniczną i stosunki wewnętrzne miały Niemcy. Były wtedy najsilniejszym państwem na kontynencie. Początkowo nazywane były Królestwem Wschodniofrankijskim, które powstało w wyniku podziału państwa Franków.

Najpotężniejszym władcą państwa Franków był Karol Wielki (768–814). Jego imperium rozciągało się od rzeki Ebro na zachodzie po Łabę na wschodzie i od Kanału La Manche na północy po środkowe Włochy oraz morza: Śródziemne i Adriatyckie na południu. Początkowo Karol był królem, a w 800 r. umocnił autorytet swojej władzy, pozwalając papieżowi Leonowi III koronować się na cesarza. Akt koronacji przywrócił, po trwającej ponad trzy wieki przerwie, instytucję Cesarstwa na Zachodzie. Po Karolu I Wielkim korony cesarską i królewską przejął syn Ludwik I Pobożny (814–840). Za jego panowania pojawiły się tendencje odśrodkowe, ale zdołał on utrzymać jedność państwa. Ważnym instrumentem ułatwiającym zachowanie jedności w kraju zamieszkałym przez ludność romańską i plemiona germańskie była korona królewska.

Jednak pomiędzy synami Ludwika doszło do walk o spadek, które doprowadziły do traktatu w Verdun w 843 r. Po jego zawarciu państwo podzieliło się

na trzy królestwa: Królestwo Franków Środkowych pod panowaniem Lotara I (843–855), który był jego królem i jednocześnie odziedziczył koronę cesarską, Królestwo Franków Zachodnich rządzone przez króla Karola II Łysego (843–877) oraz Królestwo Franków Wschodnich, w którym panował król Ludwik II Niemiecki (843–876). Państwo Lotara (Lotariusza) zamieszkiwała ludność zarówno zromanizowana jak i germańska, w państwie Karola dominowała zromanizowana, a w państwie Ludwika – germańska.

Z czasem to trzecie państwo stało się najsilniejsze i zaczęło aspirować do roli lidera pozostałych królestw i księstw europejskich. Pomędzy Królestwem Ludwika Niemieckiego a ziemiami polskimi można dostrzec pośredni związek. Przez pewien czas (843–ok. 850) zwierzchnictwo Ludwika uznawało Państwo Wielkomorawskie, a później Ludwik i jego następcy próbowali to zwierzchnictwo przywrócić. W granicach Państwa Wielkomorawskiego pod koniec IX wieku znalazły się plemiona śląskie i plemię Wiślan.

W państwie wschodniofrankijskim, podobnie jak w dwóch pozostałych państwach powstałych w wyniku traktatu w Verdun, tron był dziedziczny i panowała dynastia Karolingów. Po Ludwiku II Niemieckim władza królewska należała kolejno do Ludwika III Młodszeo (876–882), Karola III Grubeo (882–887), Arnulfa z Karyntii (887–899) i Ludwika IV Dziecięcia (900–911). Dwaj z nich, tj. Karol III Gruby (881–887) i Arnulf z Karyntii (896–899), byli także cesarzami rzymskimi, jednak autorytetem nie dorównywali ani Karolowi Wielkiemu ani Ludwikowi Pobożnemu.

Królestwo Franków Wschodnich składało się z pięciu państw szczepowych: Bawarii, Saksonii, Frankonii, Szwabii i Lotaryngii. W każdym z nich panował książę, który uznawał zwierzchnictwo króla całego państwa. W 911 r. zmarł prawnuk Ludwika Niemieckiego Ludwik IV Dziecię i na nim wygasła dynastia Karolingów. Wtedy książęta niemieccy w drodze elekcji wybrali na króla księcia Frankonii – Konrada I (911–918). Wybór miejscowego władcy spowodował, że jego państwo przestano nazywać Królestwem Franków Wschodnich, a do języka zarówno oficjalnego, jak i potocznego weszło określenie Niemcy.

Za panowania Konrada I Niemcy nie były silne, gdyż borykały się z najazdami koczowniczych Madziarów (Węgrów). Po jego śmierci tron niemiecki pozostał elekcyjny, ale pięć razy z rzędu wybierano na króla władców Saksonii: Henryka I Ptasznika (919–936), Ottona I Wielkiego (936–973), Ottona II (973–983), Ottona III (983–1102) i Henryka II Świętego (1002–1024). Dlatego okres od 919 do 1024 roku nazywany jest okresem panowania dynastii Saskiej (Ludolfingów). Zapewniła ona Niemcom pozycję najsilniejszego państwa w Europie.

Kolejne koronacje królewskie w Niemczech były bacznie śledzone, szczególnie w państwach położonych na wschód, tj. w Polsce, Czechach i na Węgrzech.

Król Otto I wzmocnił pozycję Niemiec, w 955 r. pokonując Węgrów nad rzeką Lech (na Lechowym Polu) i zmuszając do zaprzestania grabieżczych najazdów. Skutecznie bronił północnych prowincji przed grabieżczymi napadami Normanów ze Skandynawii. Wykorzystując swój autorytet i siłę państwa, włączył się w walkę dwóch polityków włoskich o stanowisko papieża. Poparł jednego z nich, tj. Oktawiana, który przybrał imię Jana XII. Ten zaś odwdzieczył się Ottonowi i w 962 r. koronował go na cesarza. Następcy Ottona I umacniali swoją władzę najpierw koronacją na króla Niemiec, a następnie koronacją na cesarza rzymskiego. Po odbyciu tej drugiej ceremonii uznawali się za zwierzchników pozostałych monarchów europejskich oraz za zwierzchników Kościoła. Atrybuty władzy cesarskiej, tj. korona, berło, jabłko i miecz stały się narzędziem prawnym i politycznym do podporządkowywania sobie sąsiednich państw, tj. Czech, Polski, Węgier, Danii, a także terenów włoskich.

Znaczenie korony królewskiej dla władców Czech

Plemiona czeskie zorganizowały się w oddzielne państwo po rozpadzie Państwa Wielkomorawskiego w 906 r. Czechy były krajem małym, wciśniętym pomiędzy najeżdżających na Europę zachodnią Węgrów a silnym Królestwem Wschodniofrankijskim. Ich władca Wacław I uznał, że najazdy Madziarów stanowią większe zagrożenie niż zachodni sąsiad i w 929 r. uznał zwierzchnictwo króla Niemiec Henryka I. Kolejni książęta Czech kontynuowali tę strategię i rozwijali swoje państwo, poprzez dbanie o jego gospodarkę, pozostawiając je w zależności politycznej od silnych Niemiec.

Międzynarodową rangę księstwa czeskiego podniósł dopiero Wratysław II. Kontynuował on politykę lojalności wobec cesarzy niemieckich i okazało się to opłacalne. W 1075 r. pomógł cesarzowi Henrykowi IV stłumić powstanie w Saksonii, następnie w 1081 r. dostarczył mu posiłków wojskowych na drugą wyprawę włoską, a co najważniejsze – konsekwentnie popierał go w konflikcie z papieżem Grzegorzem VII o przywództwo nad chrześcijańską Europą. Za tę lojalność w 1085 r. otrzymał od władcy Niemiec dożywotni tytuł króla czeskiego i polskiego. W tym czasie do króla Wratysława II, oprócz Czech i Moraw, należała prawdopodobnie Małopolska z Krakowem, zaś polski książę Władysław Herman płacił mu trybut ze Śląska. Koronacji Wratysława II dokonał 15 czerwca 1085 r. na zamku w Pradze arcybiskup trewirski Egilbert.

Następcy Wratysława utrzymywali zależność lenną od cesarza. Jednak z powodu osłabienia władzy cesarskiej w Niemczech podporządkowanie to z czasem stało się nominalne. Rosnącym w siłę władcom Czech Przemysłowi Ottokarowi I (1197–1230), Wacławowi I Jednookiemu (1230–1253), Przemysłowi Ottokarowi II (1253–1278), Wacławowi II (1278–1305) i Wacławowi III (1305–1306) udało się zdobywać koronę i umacniać rangę państwa w Europie środkowej. Przemysław Ottokar II podjął nawet próbę zdobycia władzy cesarskiej, ale nie zrealizował planu z powodu klęski w 1278 r. w bitwie pod Suchymi Krutami (Dürnkrut) z Rudolfem z Habsburga.

Znaczenie korony i koronacji dla władców Węgier

W latach 892–901 plemiona węgierskie pod wodzą Arpada osiedliły się na terenie Kotliny Naddunajskiej. Rozbiły Państwo Wielkomorawskie i przez pół wieku stały się postrachem zachodniej Europy. Ich najazdy były bardzo dokuczliwe dla monarchii frankijskich. Kres tym łupieżczym wyprawom położył król Niemiec Otto I, zadając im klęskę nad rzeką Lech (Lechowym Polu). Po porażce Węgrzy skupili się na sprawach wewnętrznych, starając się zbudować silne państwo w Europie środkowej. Ważny krok na tej drodze uczynił Gejza I (970–997), przyjmując w 974 r. chrzest w obrządku łacińskim. Sytuacja polityczna Węgier była podobna do położenia Polski. Gejza, podobnie jak Mieszko I, biorąc chrystianizację państwa w swoje ręce zlikwidował pretekst do ekspansji ze strony Niemiec pod pozorem nawracania na właściwą wiarę pogańskiego kraju. Następca Gejzy Stefan I Święty (997–1038) postawił sobie podobny cel jak Bolesław Chrobry. Wykorzystał lepsze położenie geograficzne i pod koniec 1000 lub na początku 1001 r., za zgodą papieża Sylwestra II i cesarza Ottona III koronował się na króla. Nie jest wykluczone, że otrzymał tę koronę, która pierwotnie była przeznaczona dla Chrobrego.

W ciągu swojego panowania Stefan scalił wszystkie węgierskie plemiona w jedno feudalne państwo. Znacznie powiększył terytorium Węgier oraz przeprowadził proces jego chrystianizacji. Założył dwa arcybiskupstwa w Ostrzyhomiu i Kalocsy oraz osiem biskupstw. Wprawdzie dzieje jego korony nie są do końca znane, ale pojęcia prawno-polityczne „Korona Świętego Stefana” i „Kraje Korony Świętego Stefana” stały się symbolami silnego, zjednoczonego, stabilnego, liczącego się na arenie międzynarodowej państwa węgierskiego. Instytucja króla na Węgrzech okazała się stabilna i wszyscy następcy Stefana I nie mieli większych kłopotów z koronacją. Koronę świętego Stefana nosili do 1301 r.

przedstawiciele dynastii Arpadów a po nich Przemyślidzi, Wittelsbachowie, Andegawenowie, Luksemburgowie, Habsburgowie, Jagiellonowie i inni władcy.

Pierwsi królowie Danii i Szwecji

W początkowym okresie dziejów Polski pewien wpływ na jej funkcjonowanie mieli Normanowie. Organizowali oni łupieżcze najazdy na różne kraje i prowincje europejskie, w tym także na te, które położone były nad Morzem Bałtyckim. Normanowie zachodni, zwani wikingami, zorganizowali państwo duńskie i norweskie, a Normanowie wschodni, zwani Waregami – państwo szwedzkie. Specyfiką początków dziejów tych państw były częste walki pomiędzy ich władcami, jak i walki wewnętrzne o władzę. Natomiast podobieństwo do krajów po południowej stronie Bałtyku polegało na tym, że władcy normañscy, chcąc stworzyć silne państwa, musieli wykonać dwa strategiczne działania: przyjąć chrzest i koronować się.

Pewien wpływ na sytuację w Polsce mieli władcy Danii i Szwecji, natomiast władcy Norwegii co najwyżej pośredni.

Historycy spierają się o to, który z książąt był pierwszym królem Danii. Czy był to na wpół legendarny Kanut I, czy jego syn Gorm Stary (zmarły ok. 958), czy też syn Gorma – Harald Sinozęby (958–987). Panowanie Haralda jest lepiej znane niż jego poprzedników. Około 965 r. przyjął on chrzest. Prowadził politykę zmierzającą do uniezależnienia się od Cesarstwa. W tym celu zawierał doraźnie sojusze, m.in. z pogańskimi Słowianami Połabskimi.

Pierwszym królem Szwecji był Eryk Zwycięski (970–995). Na krótko wprowadził on chrześcijaństwo. Później porzucił je i wrócił do wiary przodków. Pomiędzy rokiem 980 a 984 poślubił córkę Mieszka I – Świętosławę, którą w jego państwie nazywano Sygrydą Storrådą. Zatem nie jest wykluczone, że pod koniec panowania Mieszka I i na początku rządów Bolesława Chrobrego Szwecja była sojusznikiem Polski.

Znaczenie korony dla Polski i państw sąsiednich

Najwięcej podobieństw do sytuacji panującej w Polsce zauważyć można na Węgrzech. Stąd też wiele analogii dostrzec można pomiędzy polityką zagraniczną Bolesława Chrobrego (992–1025) i Stefana I Świętego (997–1038). Obaj dążyli do uniezależnienia organizacji kościelnej od arcybiskupów niemieckich i dla obu korona królewska była symbolem siły i niezależności państwa.

Natomiast władcy Czech budowali siłę swojego państwa, utrzymując zależność od Niemiec i pozostając w ramach Rzeszy Niemieckiej. Korona królewska była dla nich narzędziem do wybicia się ponad inne państwa pozostające pod zwierzchnictwem Cesarzy Rzymskich Narodu Niemieckiego. Dla władców Niemiec korona królewska była symbolem jedności państwa składającego się z pięciu terytoriów szczepowych, a korona cesarska – atrybutem upoważniającym do honorowego przywództwa nad chrześcijańską Europą. Dla panujących w państwach skandynawskich, tj. w Danii, Szwecji i Norwegii, korona królewska była ważnym atrybutem ułatwiającym walkę o władzę, jej sprawowanie i utrzymanie.

Z upływem dziesięcioleci polityczne znaczenie korony w Europie i w Polsce ulegało zmianom. W okresie rozdrobnienia feudalnego stała się ona narzędziem ułatwiającym zjednoczenie państwa, w okresie monarchii stanowych – symbolem współpracy władcy z przedstawicielami stanów. Później, gdy w większości krajów europejskich tworzyły się podwaliny monarchii absolutnych, korona była atrybutem, który upoważniał do skupienia wszystkich strategicznych decyzji dotyczących państwa w ręku króla. Natomiast w Polsce w czasach demokracji szlacheckiej ułatwiała współpracę pomiędzy królem, magnatami i szlachtą oraz zachowanie równowagi pomiędzy tymi trzema politycznymi podmiotami.

Tadeusz Ochenduszo *jest nauczycielem historii w I Liceum Ogólnokształcącym im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie.*
